

29. *Obstfeld, M., Taylor A.* Global Capital Markets: Integration, Crisis, Growth / Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

30. *Obstfeld M., Taylor A.* Globalization and Capital Markets // NBER Working Paper, 2002. — №8846. — 67 p.

31. *Parsley D. C., Schlag C.* Measuring Financial Integration via idiosyncratic Risk: What Effects Are Really Picking Up? March 2006. — 7 p.

32. *Prasad, E., Rogoff K.* Effects of Financial Globalization on Developing Countries / International Monetary Fund — Washington D.C., 2003.

33. *Prasad E., Rogoff K., Wei S.-J., Kose M.A.* Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence. — IMF, 2003. — 86 p.

34. *Schularick M., Steger T. M.* International Financial Integration and Economic Growth — New Evidence from the First Era of Financial Globalization. — 20 p.

35. The Global Top 20 // www.ForeignPolicy.org

36. The Information Technology Revolution. World Economic Outlook. Chapter IV — International Financial Integration and Developing Countries. — Washington: IMF, 2001. — P. 145—173.

37. *Vo X.V.* A New Set of Measures on International Financial Integration // Australian Finance Research Group Working Paper Series, Volume 2005. — №1. — School of Economics and Finance, University of Western Sydney, 2005. — 37 p.

38. *Walter A.* Understanding Financial Globalization, 2002.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2008.

УДК: 339.923

В. В. Трофимова, канд. екон. наук,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ

У статті розглянуто сучасні підходи до трактування сутності економічної категорії «національна економічна модель» та запропоновано її системне визначення. Розкрито сутність функцій національної економічної моделі, визначено передумови та фактори трансформації сучасних національних економічних моделей. Визначені новітні глобалізаційні чинники модернізації методології дослідження національних економічних моделей.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: модель, національна економічна модель, економічна система, економічний розвиток, економічне зростання, економічна політика, національна економіка, глобалізація.

На сучасному етапі економічного розвитку уряди провідних країн світу постають перед необхідністю вирішення складної наукової та практичної проблеми щодо забезпечення високого рівня добробуту громадян в умовах динамічної трансформації світового господарського механізму. Посилення процесів глобалізації, потужні тенденції щодо регіоналізації, прагнення ТНК до нарощування масштабів та динаміки операцій на світових ринках в умовах стрімкої інституціоналізації міжнародних економічних відносин призвели до значного зниження ефективності застосовуваних протягом тривалого періоду часу усталених механізмів національного економічного розвитку. Масштабність, всеосяжність та багатовекторність зовнішнього впливу на національні економіки робить актуальним питання щодо значного зниження рівня керування економіки за допомогою існуючих методів державного регулювання. Мова йде, насамперед, про неможливість іноді забезпечити національну економічну безпеку країни, що й підтверджують періодичні кризові явища в певних національних господарствах та регіонах світу. Процес посилення інтенсивності та багатоваріантності міжнародного економічного співробітництва, який мав та має загалом креативний характер, починає виступати чинником виникнення певних деструктивних наслідків як для національних економік, так і для існуючого економічного устрою світу. У період глобальних трансформацій соціально-економічні одиниці всіх рівнів зазнають змін. Турбулентність економічного середовища є наслідком трансформації економічної матерії, що призводить до формування нового механізму співробітництва та взаємодії між якісно новими одиницями. Саме тому наукового осмислення потребує проблема трансформації сучасних національних економічних моделей, які зумовлені розгортанням процесів глобалізації.

Саме ця проблематика виступає предметом дискусій і досліджень у наукових колах провідних країн світу. Так, Ж. Лафай, С. Херцог, М. Фрейденберг, репрезентуючи притаманну європейським дослідженням тезу щодо визнання лідерства США з одночасним пошуком механізмів формування сталих конкурентних переваг у сфері соціальної та гуманітарної складової економічного розвитку, пророкують настання кризових явищ внаслідок обумовленої глобалізацією диспропорційності [1]. Представники французької наукової школи М. Алле, М. Деов, А. Рале, німецькі вчені О. Лафонтен та К. Мюлер, англійці Р. Кілі та Д. Маршал розглядають посилення регіоналізації, зокрема розбудову полівалютної світової системи, як ефективний механізм колективного

захисту національних економік [2]. Перебудова механізмів функціонування національних економік відповідно до нових умов розвитку, на думку європейських вчених, може стати відповіддю на виклики сучасного етапу глобалізації, зокрема щодо трансформації ролі держави у регулюванні економічних процесів.

Дослідження американських вчених, зокрема В. Наварро, Л. Полі, С. Рейч, Л. Туроу базуються на розумінні того, що глобалізаційна модель однополярного світу із країною-гегемоном США зазнає суттєвих змін. Після другої світової війни усунення торговельних бар'єрів додало економіці США, за експертними розрахунками, від 700 млрд дол. США до 1,4 трл. дол. США або від 7 до 13 тис. дол. США на кожне домогосподарство [3]. Суттєвою виявилися роль глобалізації у підвищенні середнього рівня продуктивності праці у країні. Проте, незважаючи на позитивний вплив глобалізаційних аспектів розвитку, нині суперечності між пріоритетами національних урядів та глобального капіталу досягли рівня, на якому їх розв'язання на рівні країн за існуючої моделі економічних відносин вже неможливе.

Російські вчені А. Бородаєвський [4], К. Воронов [5], В. Кушлін [6], С. Трунін [7], М. Чешков [8] прагнуть визначити універсальні теоретико-методологічні засади трансформації моделей економічного розвитку пострадянських країн на основі узагальнення світового досвіду.

У вітчизняній науковій думці, що репрезентована науковими працями О. Г. Білоруса [9], А. С. Гальчинського [10], В. М. Гейця [11], Д. Г. Лук'яненка [12], А. М. Поручника [13], А. С. Філіпенка [14], дискутується проблема формування національної економічної моделі, яка б забезпечила реалізацію національних інтересів України.

Разом з тим, слід відзначити, що методологія дослідження економічного розвитку країн потребує значного оновлення через недостатнє розуміння механізмів та наслідків впливу процесів глобалізації на національні економіки, та, як наслідок, неспроможність «спотвореного» глобалізацією господарського механізму забезпечити високий рівень добробуту громадян.

Метою даної статті є визначення впливу глобалізаційних детермінант на розвиток методології дослідження сучасних національних економічних моделей.

За висловом О.Г. Білоруса «весь світ та кожна націю продовжує вражати жорстока методологічно-концептуальна криза, відносно як до сучасного, так і до майбутнього розвитку» [9, с. 270]. Базовим для розвитку методології дослідження трансформації

національних економічних моделей є визначення сутнісних характеристик поняття «національна економічна модель». У сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до розуміння цієї економічної категорії через низку причин переважно ідеологічного та методологічного характеру. По-перше, у 20 ст. ідеологи як соціалізму, так і капіталізму вважали власний шлях розвитку єдиним вірним варіантом, а тому активно пропагували недоцільність запозичення «ворожого» досвіду. В республіках СРСР викремлення національних особливостей економічного розвитку суперечило інтересам побудови єдиного народногосподарського комплексу, а інші країни соціалістичного табору мали усвідомлювати себе невід'ємною частиною єдиної соціалістичної системи. З іншого боку, США активно пропагували переважання капіталістичного способу виробництва, а капіталістичні країни Західної Європи у процесі повсюдної відбудови та реформування цілковито підтримували цю тезу.

По-друге, визначальні для методології дослідження національних економічних моделей категорії мали пояснюватись універсальними законами, сформульованими в рамках економічного детермінізму та звільненими від впливу суб'єктивних чинників, до яких належать національна ментальність, культура, релігія тощо.

Значні методологічні труднощі також випливають з багатозначності терміну «модель», з того факту, що традиційно моделювання використовувалось як метод дослідження у технічних науках тощо. Так, у межах зазначених методологічних обмежень у сучасній науковій літературі модель трактується як аналог досліджуваної системи [15, с. 10], об'єкт, що заміщує оригінал, відбиває його найважливіші риси і властивості за даної мети дослідження та обраної системи гіпотез [16, с. 44].

На початку 90-х рр. формування національної економічної моделі стало найважливішою практичною та науковою проблемою для країн пострадянського простору, зокрема й східно-європейських країн.

Посиленню уваги до більш чіткої ідентифікації сутності національних моделей економічного розвитку сприяла палка полеміка щодо можливостей збереження суверенітету країн в умовах глобалізації розвитку наприкінці 20 ст. Реалізація стратегій ТНК все частіше суперечать національним інтересам країн та становлять загрозу існуванню інституту національного суверенітету як такого, що зумовлює занепокоєність національних урядів проблемою оновлення механізмів, форм та методів державного регу-

лювання та спрямування національного економічного розвитку у глобальному середовищі по найбільш оптимальній траєкторії.

На нашу думку, на сучасному етапі економічного розвитку країн більш методологічну та практичну цінність надасть використання терміну «національна економічна модель» через те, що саме модель (а не системи, типи чи форми), ключовою компонентою якої є функція (а не елемент, як у системі) дозволяє в процесі як наукового аналізу, так і практичної реалізації не втратити з поля зору мету функціонування та розвитку. У системі мета розвивається зокрема під впливом ієрархічності елементів структури, хаотичності зв'язків між елементами, у той час як всі функції моделі підпорядковані меті та поза цією метою не мають сенсу. Досягнення мети суспільного розвитку передбачає оновлення моделі, а не руйнацію всієї системи. Саме ці обставини, на думку автора, визначають необхідність оновлення підходів до трактування національної економічної моделі.

Сучасні дослідники країнових економічних моделей відзначають такі їх характеристики, як цілісність економічної системи, наявність певних критеріїв розвитку, необхідність вдосконалення господарського механізму, вплив випадкових факторів тощо (табл. 1).

Таблиця 1

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ

Економічна категорія	Сутність визначення
Модель соціально-економічного розвитку	комплексна теоретична характеристика структури соціально-економічної системи, критеріїв її розвитку з урахуванням тенденцій наступного розвитку в контексті альтернативних концепцій
Модель економічної взаємодії	народне господарство розглядається як цілісна економічна система, в якій необхідний оптимум досягається внаслідок узгодження інтересів держави, соціальних верств та груп через розвиток і вдосконалення господарського механізму
Модель ймовірності економічної динаміки	враховує випадкові фактори та елементи, а відтворення економічної системи досліджується у процесі руху
Модель макроекономічного зростання	описує найзагальніші закономірності функціонування та розвитку окремих елементів технологічного способу виробництва, а також зміни в часі комплексу економічних показників, що характеризують розвиток народного господарства щодо матеріально-речового змісту та у вартісній формі

Джерело: [18; 19]

Разом з тим жодне визначення не містить вказівку на мету розвитку та не вказує на цілеспрямованість руху. Стабільність ключових параметрів [17, с. 26] розвитку як методологічна основа моделі може бути використана виключно при визначенні граничних меж варіації показників у моделях економічного зростання, які за визначенням є обмеженими у часі через циклічність розвитку. З появою концепції постіндустріального суспільства, розвитком економіки, заснованої на знаннях, трактування моделі як сукупності концепцій, уявлень, ідей про поступ еволюції економічної системи від менш до більш розвинених форм, які не виходять за межі глибинної внутрішньої сутності такої системи, стає таким, що не відповідає сучасному історичному етапу економічного розвитку та не може бути використаний у якості методологічного базису подальших досліджень національних економічних моделей.

На нашу думку, розкриття сутності моделі може бути здійснено через визначення її функцій, а саме:

— методологічна функція (формування понятійного апарату, методів дослідження та закономірностей соціально-економічного розвитку);

— прогностична функція (передбачення подальшого розвитку на основі адекватного відображення його об'єктивних закономірностей);

— інформативна функція (формування поняття про суттєві риси об'єкта дослідження, виступає як джерело інформації);

— кумулятивна функція (виступає як засіб фіксації та збереження інформації);

— прикладна функція (інструмент перетворення соціально-економічної системи держави за допомогою певних практично-організаторських дій, зокрема шляхом розробки та реалізації стратегії розвитку);

— регулятивна функція (упорядкування соціально-економічних відносин, як елемент статичного впливу на досліджуваний об'єкт, та забезпечення динамічної трансформації об'єкту дослідження в обраному напрямі суспільного руху);

— ретроспективна функція (шляхом екстраполяції історичного досвіду соціально-економічного розвитку дозволяє визначити релевантність функціонування сучасного господарського механізму);

— мобілізаційна функція (за умов суспільної підтримки відіграє стимулюючу роль у процесі реалізації певної національної економічної моделі та дозволяє мобілізувати необхідні ресурси);

— інтеграційна (забезпечує входження країни у систему міжнародних економічних відносин, реалізацію національних економічних інтересів та забезпечення міжнародної конкурентоспроможності);

— адаптивна (забезпечує функціонування інституту пристосування ендогенних та екзогенних чинників національного економічного розвитку).

Через функції моделей можна також виразити універсальні ознаки досліджуваного об'єкту (моделі), які відображають дію закономірностей економічного розвитку та зумовлюють трансформацію ключових компонент національної економіки відповідно до поставленої мети.

На рівні загальних ознак класифікація моделей передбачає виокремлення їх певних сутнісних характеристик. Так, залежно від мети створення моделі автор вирізняє моделі активного типу (спрямовані на зміну існуючих параметрів системи) та пасивного типу (метою моделі не є вплив на стан та динаміку руху системи). Залежно від характеру ініційованих змін вирізняють еволюційні та революційні моделі. Значну методологічну допомогу у дослідженні національних економічних моделей може надати визначення синергетичних моделей, у яких спостерігається налагоджена взаємодія та взаємозамінність інститутів, що у випадку раптових змін у ключових компонентах моделі передбачає наявність компенсаційних механізмів розвитку. У несинергетичних моделях (у випадку змін у системі) функціонування об'єкту за заданими параметрами стає неможливим. Залежно від рівня взаємодії із зовнішнім середовищем вирізняють відкриті та закриті моделі.

У науковій літературі визначені чіткі критерії щодо вхідної інформації для формування моделі, проте в умовах глобалізації економічних відносин та інформаційної відкритості світу доцільним є використання таких показників та характеристик, які дозволяють визначити рівень розвитку країни та позиціонувати її у глобальному конкурентному просторі. Таким чином, відбуваються зміни у методології збору та аналізу інформації, запроваджуються композитні показники на кшталт індексу міжнародної конкурентоспроможності, індексу свободи, індексу людського розвитку тощо. Найбільш вірно виражає сутність даної тенденції запроваджений О. Г. Білорусом термін економічне конкурентоспроможне зростання, адже міжнародна конкурентоспроможність стає основним мірилом ефективності функціонування національних економічних моделей.

Системні трансформації спостерігаються нині в усіх країнах світу. Традиційна статична система поділу країн на розвинуті, такі, що розвиваються, та перехідні вже втратила своє методологічне та практичне значення, а перед економічною наукою поставлено завдання розроблення нових підходів до класифікації країн. Виконання цього завдання можливе лише за умов розроблення нової методології дослідження національних економік.

Найважливішим для розвитку такої методології є ідентифікація як специфічних для кожної країни або групи країн ендегенних чинників, так і новітніх глобалізаційних детермінант розвитку.

Глобалізаційними передумовами трансформації національних економічних моделей на сучасному етапі є низка економічних суперечностей, які не можуть бути розв'язані за існуючих механізмів та інститутів. По-перше, це суперечність, що виникла внаслідок посилення дихотомії розвитку, а саме глобалізації, з одного боку, та економічного регіоналізму та націоналізму, з іншого боку. По-друге, збільшення кількості глобальних акторів, поява нових товарів, матеріалів призвели до формування нової конкурентної структури світової економіки, що потребує запровадження нових методів конкуренції (змагання) у процесі перерозподілу ринків збуту. По-третє, невідповідність між темпами економічного зростання та ресурсними обмеженнями розвитку призвели до значного ряду кризових явищ у світовій економіці та у певних національних економіках (так, спостерігається підвищення цін на енергоносії на світових біржах, іпотечна криза у США). За висловом А. С. Гальчинського «нинішній «центр» сформувався з участі ресурсної бази «периферії» і без її подальшого використання забезпечити самодостатність власного розвитку не може» [10, с. 245]. По-четверте, слід відзначити розгортання суперечностей між вимогами щодо екологічності виробництва та рівнем використовуваних технологій (як приклад, нафтовидобувні компанії не поспішають вкладати кошти у розвиток альтернативних джерел енергії). Саме в межах національної економічної моделі визначаються такі ключові компоненти функціонування та розвитку, як інститут власності, корпоративна система, ринкове саморегулювання, механізми та методи державного регулювання економіки, рівень відкритості та характер зовнішньоекономічної політики, вимоги щодо екологічності виробництва, рівень соціалізації економіки, інтелектуалізації, інноваційності, інформатизації, суспільної відповідальності, безпечності тощо.

Національна економічна модель є фундаментальною методологічною базою для розроблення стратегії національного еконо-

мічного розвитку, що конкретизується у програми дій уряду та забезпечує вжиття конкретних заходів економічної політики держави задля досягнення мети сучасного етапу суспільного розвитку (рис. 1).

Глобалізаційними чинниками трансформації сучасних моделей економічного розвитку є об'єктивні економічні, соціальні, культурні, науково-технологічні, політичні процеси тощо. Становлення інформаційного суспільства; поширення у світовому масштабі демократії та інших інститутів громадянського суспільства; посилення ролі та потужності впливу механізмів міжнародного та наднаціонального регулювання на розвиток національних економік; інтернаціоналізація науково-технологічного прогресу здійснюють значний вплив на формування національних економік, який потребує окремого дослідження. Метою сучасних наукових дискусій має бути не визначення позитивних та негативних наслідків впливу окремих аспектів глобалізації на національні економіки, а розроблення та впровадження механізмів взаємодії глобалізаційних детермінант та ключових компонент національних економічних моделей.

Автор вважає, що визначення національної економічної моделі повинно системно охоплювати викладені вище положення й пропонує розглядати національну економічну модель як комплексну теоретико-методологічну систему, що відображає дію закономірностей певного (сучасного) етапу економічного розвитку держави та спроможна забезпечити високий рівень добробуту, безпечний самодостатній конкурентоспроможний розвиток шляхом ефективної реалізації економічної політики на основі врахування ендогенних та глобалізаційних чинників розвитку.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку світової економіки національні економічні моделі зазнають впливу складного комплексу чинників ендогенного та екзогенного характеру. Визначення новітніх теоретико-методологічних засад сучасних трансформацій передбачає, насамперед, урахування їх глобалізаційних аспектів та розроблення механізмів органічного пристосування та взаємодії ключових компонент національних економічних моделей та інститутів глобального розвитку. Саме забезпечення самодостатності розвитку, високого рівня добробуту населення та сталості міжнародної конкурентоспроможності мають стати базовими у побудові національної економічної моделі. Застосування такого системного підходу стане передумовою ефективної реалізації національної економічної моделі та досягнення мети суспільного розвитку.

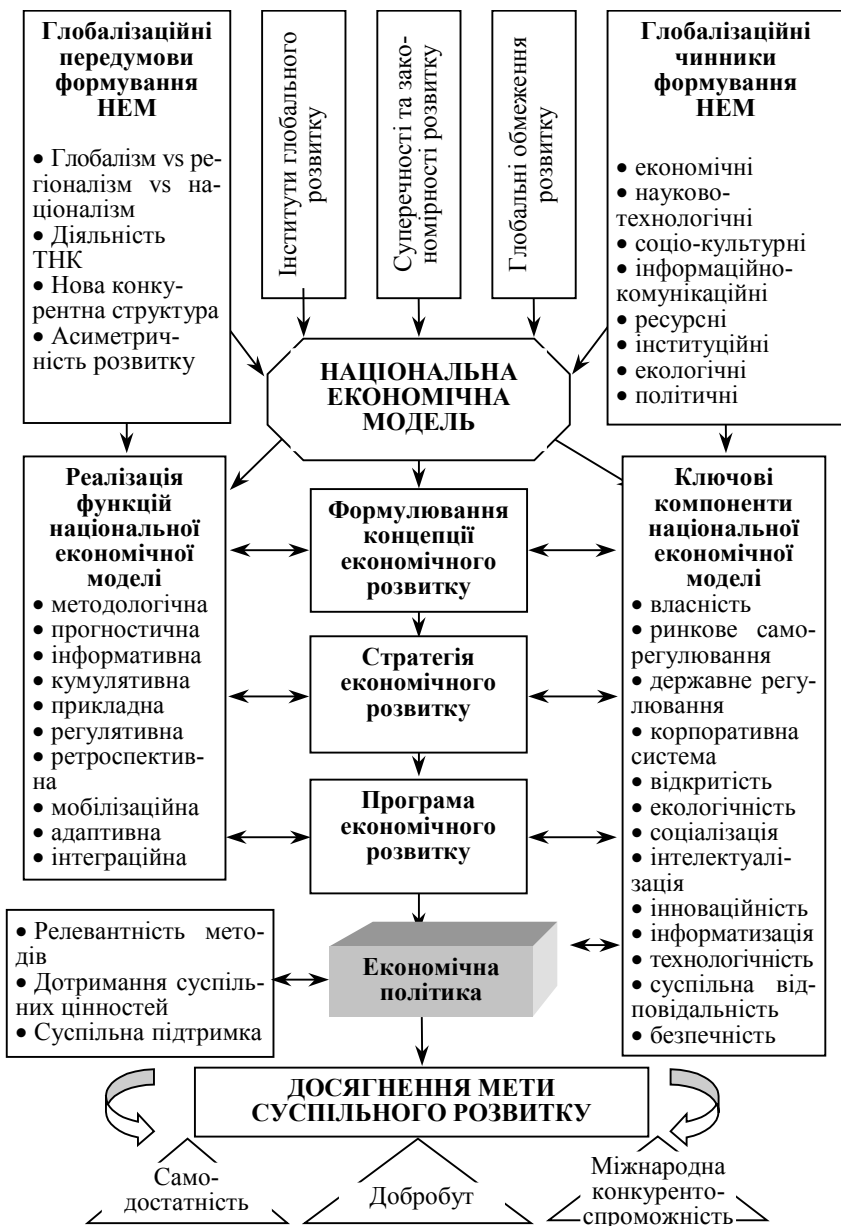

Рис. 1. Вплив глобалізаційних детермінант на формування національної економічної моделі

Прогнозування напрямків трансформацій національних економічних моделей, зокрема їх ключових компонент, є науковою проблемою, що потребує подальших досліджень.

Література

1. *G. Lafay, C. Herzog, M. Freudenberg, D. Unal-Kesenci.* Nations and Mondialization. — Paris: Economica, 1999. — 410 p.
2. Глобализация: Контуры XXI века: Реф. сб. / РАН ИНИОН. Центр научно-информ. исслед. глобальных и региональных пробл. Отд. Восточной Европы; Редкол. вып.: Игрицкий Ю.И. — отв. ред., Малиновский П.В. — отв. ред. и др. — М., 2004. — Ч. 2. — 252 с.
3. *S.C. Bradford, P. Greco, G. Hufbauer,* The Payoff to America from Globalisation // The world economy. — 2006. — Vol. 29. — No 7.- P. 893—916.
4. *Бородаевский А.* Тенденции социально-экономического развития в разных регионах мира // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — № 4. — С. 18—29.
5. *Воронов К.* Глобальная интерсистема: эволюция, структура, перспективы // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — №1. — С. 18—27.
6. Кушлин В. Переход к новой модели экономического развития // Экономист. — 2006. — №10. — С. 3—10.
7. *Трунин С.* Структурный кризис и неолиберальная глобализация // Экономист. — 2006. — № 3. — С. 27—33.
8. Идея развития: возможность обновления // Мировая экономика и международные отношения. — 2007. — № 2. — С. 75—89.
9. Глобальный конкурентный простір: Монографія / О. Г. Білорус та ін. Кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус.- К.: КНЕУ, 2007. — 680 с.
10. *Гальчинський А.* Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти: Наук. вид. — К.: Либідь, 2006. — 312 с.
11. Трансформація моделі економіки України (Ідеологія, протиріччя, перспективи). За ред. В. М. Гейця. — К.: Логос, 1999. — 500 с.
12. *Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін.* Глобальні трансформації і стратегії розвитку. Монографія. — К., 1998. — 116 с.
13. *Поручник А. М.* Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. — К. КНЕУ, 2008. — 352 с.
14. *Филипенко А. С.* Экономическое развитие: цивилизационный подход / А. С. Филипенко. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. — 260 с.
15. Сучасні економічні системи: Навч. пос. / О. О. Беляєв, А. С. Беб-ло, М. І. Діба та ін.. За заг. ред. О. О. Беляєва, В. І. Кириленка. — К.: КНЕУ, 2003. — 204 с.

16. *Вітлінський В. В.* Моделювання економіки: Навч. пос. — К.: КНЕУ, 2005. — 408 с.

17. *Чужиков В. І.* Економіка зарубіжних країн: Навч. пос. — К.: КНЕУ, 2005. — 308 с.

18. *Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устинко О. А., Юрій С. І.* Економічний енциклопедичний словник. У 2-х томах. Т. I / За ред. С. В. Мочерного. — Львів: Світ, 2006. — 616 с.

19. *Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устинко О. А., Юрій С. І.* Економічний енциклопедичний словник. У 2-х томах. Т. II / За ред. С. В. Мочерного. — Львів: Світ, 2006. — 568 с.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2008.